

byggnadsvård

Husby säteri

Svärta socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Kulturhistorisk inventering av miljön och
byggnaderna
2006:5

Eva Wockatz

Husby säteri

Svärta socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Kulturhistorisk inventering av miljön och
byggnaderna
2006:5

Eva Wockatz

© 2006 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie.
Omslagsbild: Detalj av norra flygelns dörrbeslag.
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz.
Diarienummer: KN-KUS06-331

Nyköping 2006

Innehåll

FASTIGHETSUPPGIFTER OCH KARTA	4
INLEDNING	5
KULTURHISTORISKA VÄRDEN	5
KULTURHISTORISKT SKYDD	6
MILJÖBESKRIVNING	7
ANLÄGGNINGSBESKRIVNING	9
BYGGNADSHISTORIK	10
BYGGNADSBESKRIVNINGAR	12
UNDERHÅLLSPLANERING	36
PRINCIPER FÖR UPPRUSTNING	36
SAMMANSTÄLLNING AV PRIORITERADE ÅTGÄRDER	37
LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING	38

Bilaga 1

Utdrag ur Karl af Schmidts samlingar. Husby 1717.

Bilaga 2

Utdrag ur brandskyddshandlingar 1834.

Utsnitt ur gröna kartbladet 9HSV. Lantmäteriet 1985.

FASTIGHETSUPPGIFTER OCH KARTA

Husby säteri är beläget väster om väg 223, ca 1 mil nordost om Nyköping.

Fastighetsbeteckning: Svärta-Husby 1:1

Socken: Svärta

Kommun: Nyköping

Län: Södermanland

Ekonomisk karta: 9H4e

INLEDNING

Denna inventering är utförd av Eva Wockatz, Sörmlands museum, under perioden oktober-november 2006. Inventeringen är gjord på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län, med anledning av att fastighetsägarna inkom med bidragsansökan för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i november 2004.

Syftet med inventeringen är att få en överblick över Husby säteris byggnadsbestånd, avseende på de kulturhistoriska värdena och byggnadernas status. Syftet är också att ge vägledning för fastighetsägare och Länsstyrelse vid val av kommande åtgärder, samt av prioriteringar vid eventuella kommande byggnadsvårdsbidrag. Arbetet är en översiktlig genomgång, där eventuella skador på byggnaderna har okulärbesiktigats. Inför kommande renoveringar kan fördjupade besiktningar och åtgärdsbeskrivningar komma att behövas. Den omkringliggande miljön beskrivs översiktligt.

Fotografier är tagna av Eva Wockatz, där ej annat anges.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Husby säteri med dess olika byggnadsfunktioner har höga kulturhistoriska värden. Säteriet har tidigare varit en av Sveriges kungsgårdar och hade redan i tidig medeltid central betydelse för bygden i samband med den framväxande kungamakten och kristendomens utveckling. Kyrkan är byggd på Husbys mark. Tillsammans med Svärta gård har Husby gård präglat omgivningarna under 1600-talet.

Husby säteri har ett rikligt bestånd av olika byggnadsfunktioner, såsom sädesmagasin, smedja, såg, loge, ladugård m fl. Ett flertal av ekonomibyggnadernas arkitektur har en tydlig koppling till lantbruksarkitekturen vid sekelskiftet 1900 och har både ett arkitekturhistoriskt och ett byggnadshistoriskt värde. Detta syns bl a på logens fönsterutformningar och ventilationsöppningar, ladugårdens utseende på dörrar och utformning av fasadernas avslutning av paneler med spets.

Huvudbyggnaden med flyglar har anor från 1600-talet och har kvar vissa byggnadsdetaljer från denna tid. Mangårdsbyggnaden med terrasseringar är väl synlig från väg 223 norr om Nyköping och har därmed för Nyköpingsborna och Svärtaborna i synnerhet ett högt identitetsvärde. Dess bevarade trädgårdsanläggning, med alleer, fruktträd och rabatter ger den ett högt miljöskapande värde.

Bild 1. Husby säteri från nordväst, Svärtadalen, på flygfotografi från 2004. Fotografi Kent Ekberg, Katrineholms Flygbild. Fotografi inlånat av fastighetsägaren.

KULTURHISTORISKT SKYDD

Ladugården, stallet och logen har ett högt miljöskapande värde för den samlade ekonomigården, där även redskapslidret ingår. Redskapslidret är den enda byggnaden i ekonomigården som fanns 1834.

I underlagsrapporten för miljökonsekvensbeskrivningen av den planerade järnvägen Ostlänken utförd 2006 av Riksantikvarieämbetet avdelningen för arkeologiska undersökningar, där Sörmlands museum bl a medverkat, ingår Husby säteri i område nr 23 Svärta kyrkbygd. "Området utgör en komplett förhistorisk miljö med stort tidsdjup och tydlig koppling till ett ianspråktagande av landskapet."

och vidare:

"Flera av gårdarna, väster om kyrkhöjden har välbevarade gårdsstrukturer. Särskilt Vreta och Husby uppvisar stora bebyggelsehistoriska värden med ålderdomlig prägel. Husby som har en ovanligt autentisk karaktär omfattar många olika byggnader av avsevärd ålder med stor betydelse för landskapsbilden i det inre av Svärtadalen."

I Nyköpings kommuns översiktsplan 2003 finns särskilda hänsynsområden utpekade med bebyggelse där särskild hänsyn tas till landskapsbild, natur- och kulturmiljö. Inom områdena prioriteras de allmänna intressena för landskapsbild, naturvård och kulturminnesvård högre än övriga områden i kommunen. Svärta ingår i område 8, där dess kulturhistoriska värden beskrivs som:

"Landskapet är rikt på fornlämningar från brons- och järnåldern. Öster om Gillinge i en fornlämningskoncentration finns hela förhistorien från bronsåldern representerad. Det finns också tre fornborgar i området.

Svärta medeltidskyrka ligger i norra delarna av Svärtaåns dalgång. Kyrkans äldsta delar härrör sannolikt från 1200-talet. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en kraftig ombyggnad i början av 1800-talet.

I Svärta grundades på 1600-talet ett järnbruk. Bruket fortlevde till 1850 och fortfarande finns en bruksprägel bevarad i området."

I översiktsplanen hänvisas också till Bygd och Miljö del 1, 1988, för byar av kulturhistoriskt värde, där följande är skrivet om omgivningarna:

"Områdets bebyggelsehistoria har sedan 1600-talet präglats av de två säterierna Husby och framförallt Svärta.

Husby utgör en samlad gårdsanläggning med karaktär av mindre herrgård. Manbyggnaden är en timrad salsbyggnad med slät träpanel i en våning under brutet tak. Den flankeras av två timrade och ljust

Bild 2. Vy från väg 223 när man åker norrut från Nyköping på väg mot Runtuna.

putsade flyglar. Till gården hör flera statarbostäder och ekonomibyggnader i traditionell stil.”

Husby säteri ligger utanför detaljplanelagt område, men är skyddat genom de generella varsamhetsbestämmelserna i Plan och Bygglagen, PBL. Följande är skrivet om befintliga byggnader i tredje kapitlet:

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kultur- historisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär.

Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

MILJÖBESKRIVNING

Husby säteri med ekonomibyggnader och trädgård ligger i Svärta socken, ca 1 mil nordost om Nyköping väster om väg 223 och Svärta kyrka i ett omgivande kuperat odlingslandskap. Svärta omtalas som socken första gången 1314 och benämndes då ”de Suertö”.

Svärta socken består av dalbygder kring Svärtaån, skogsbygd med spridd strand- och dalbebyggelse, samt skärgård. Ett flertal fornlämningar finns, varav de flesta är från yngre järnåldern, då Svärta kyrkhöjd utgjorde en ö med intilliggande viktig farled mot Runtuna. Den uppodlade dalgången Svärtadalen sträcker sig norr ut från Sjösafjärden.

Omgivningarna består av jordbruksbygder med herrgårdar, gruv- och brukslämningar, sockenkyrkan och torpställen.

Bild 3. Vy från vägen som passerar väster om flyglarna och fortsätter ned mot ekonomilängorna - i förgrunden syns före detta stallet, numera verkstad och i bakgrunden är ladugården och hönshuset.

Bild 4. Vy från öster mot fägårdens nordvästra del. I bild syns logens östra gavel och till höger kan smedjan och sågbyggnaden anas.

Bild 5. Vy mot Husby säteri sett från Björkbacken i väster. I förgrunden ladugården.

ANLÄGGNINGSBESKRIVNING

En allé från väg 223 markerar Husby säteris mark. Allén flankerar vägen till huvudbyggnaden och flyglarna.

Husbys corps de logie med flyglar är vackert belägna på en höjd i Svärtadalen, med ett flertal stenterrasseringar runt huvudbyggnaden. Strax norr och nordväst om mangården ligger växthus/vinkast, bod, gårdshus och ett timrat magasin, med åkrarna i sluttningarna norr om detta. I väster ligger ekonomibyggnaderna med loge, ladugård, stall och hönshus samlade med en tydlig fägårdstruktur. Vägen fortsätter väster om flyglarna ned till de lägre belägna ekonomibyggnaderna, där en väg viker av mot höjden Björkbacken, en f d arbetarbostad, och en väg fortsätter förbi sågen, smedjan och arbetarbostaden Aspkricken bort mot Klavsätter.

Norr om mangårdsbyggnaden är den numera något igenvuxna parkanläggningen med ädellövträd. I parken har även ett lusthus funnits. Öster om huvudbyggnaden är fruktträdgården med äppelträd belägen. Äppelträd växer även i terrasseringarna ned mot vägen. En häck avgränsar trädgården ned mot vägen i öster och söder. Rabatter med akleja, pion, malva finns norr om huvudbyggnaden, samt enstaka rosenbuskar och schersminbuskar. I kanten av detta är växthuset placerat. Mot söder utefter närmsta terrassen finns rabatter och päronträd.

I Husby säteri ingår även torpet Nybygget som ligger vid Ingelsta, norr om Husby.

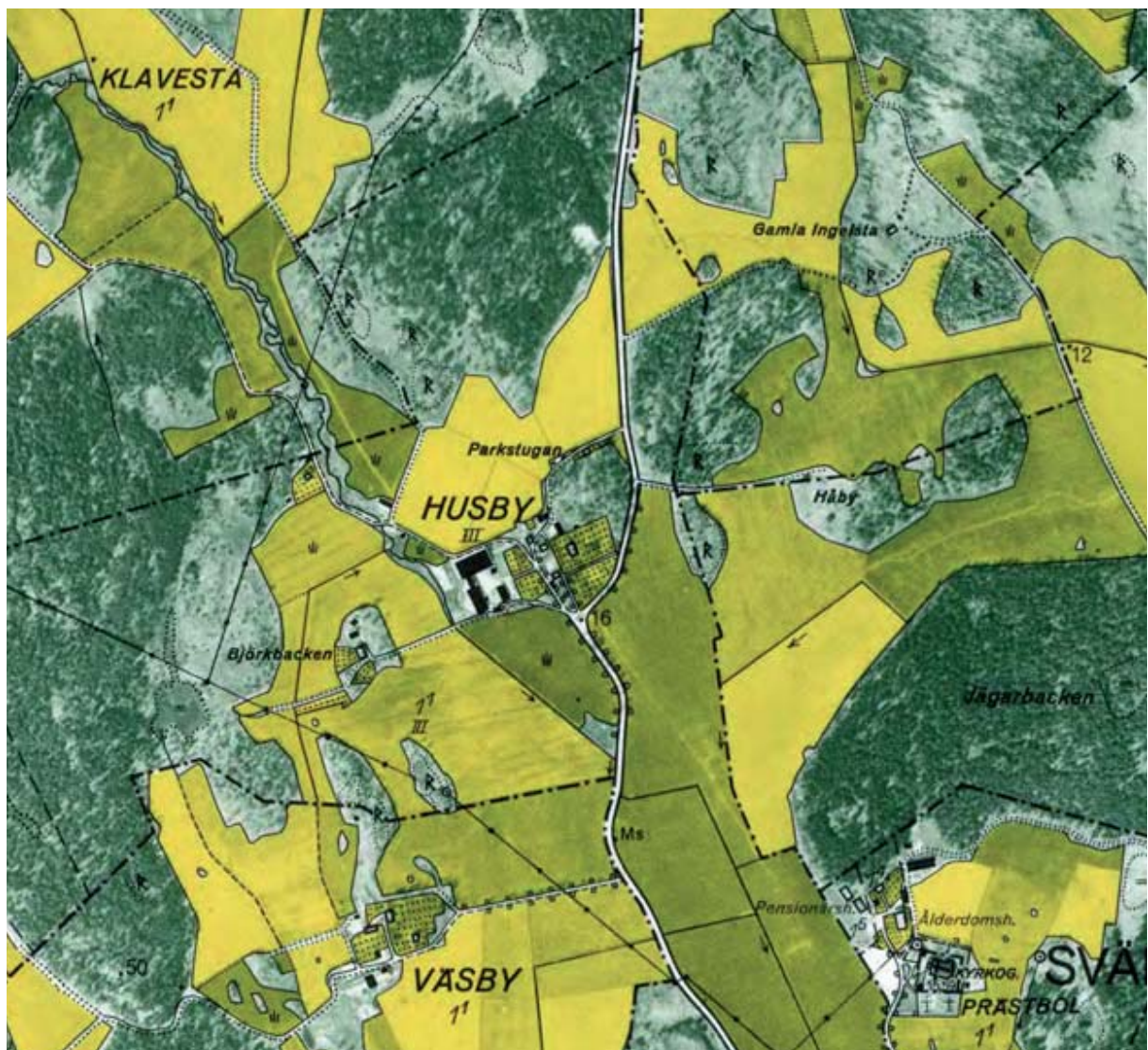

Bild 6. Utsnitt av ekonomiska kartbladet 9H4e år 1958. Karta från lantmäteriet.

BYGGNADSHISTORIK

Husby gård nämns i skriftliga källor vid två tillfällen under medeltiden och en gång under 1500-talet. Första skriftliga belägget är daterat till år 1381.

I varje härad fanns ett Husaby, under perioden ca 700 - 1200-tal, som med byn tillhörde Uppsala Öd. Kungsgårdarna ägdes av kronan och de större kungsgårdarna användes som tillfälliga uppehållsplatser för kungen och hans följe under tidig medeltid. Kring gården låg ofta bygdens centrum och det var också här på Husbys marker som Svärta kyrka byggdes vid mitten av 1200-talet.

Husby som säteri omtalas första gången 1679. Säteriet upprättades av Christina, dotter till Nils Nilsson Tungel. Christina bodde där själv och drev gården med eget folk, innan hon 1683 gifte sig med Erik Planting Gyllenbåga. Maken dog redan 1690 och Christina dog 1715.

Enligt en muntlig uppgift av nuvarande ägarens mor, brann huvudbyggnaden år 1719 i samband med rysshärjningarna. Enligt samma källa skall de båda flyglarna ha klarat sig. Det nya huset byggdes upp på

de gamla källarvalven. I början av 1800-talet såldes säteriet till släkten Trolle-Löwen på Sjösa. Säteriet kom senare samma århundrade genom giftermål i Falkenbergsska släktens ägo, då gården sannolikt hade en nedgångsperiod. Vid 1900-talets början såldes Husby till godsägare Ferdinand Fröberg, som tidigare hade arrenderat Sjösagodset. Ferdinands dotter Eva har skrivit en bok om livet på Husby gård.

Uppteckningar av gårdens byggnader finns från år 1717, se bilaga 1. Brandskyddshandlingar finns upprättade år 1834, se utdrag bilaga 2.

Nuvarande ägarens morfar hette Carl Husberg och köpte godset 1936. Han hade då arrenderat gården sedan 1928.

Kor har inte funnits på gården sedan 1969. Nuvarande ägarparet, Staffan och Birgitta Sjödén köpte säteriet 1999. Husby gård är idag en KRAV-godkänd gård, som bedriver ekologisk växtodling och fårskötsel, samt skogsproduktion.

Bild 7. Detalj av äldre karta från år 1818 i fastighetsägarens ägo. Huseby 1-2, ritad av Karl Kristian Graf. Karta från lantmäteriet. Corps de logie, flyglar, gårdshus, magasin och pörtstuga finns med.

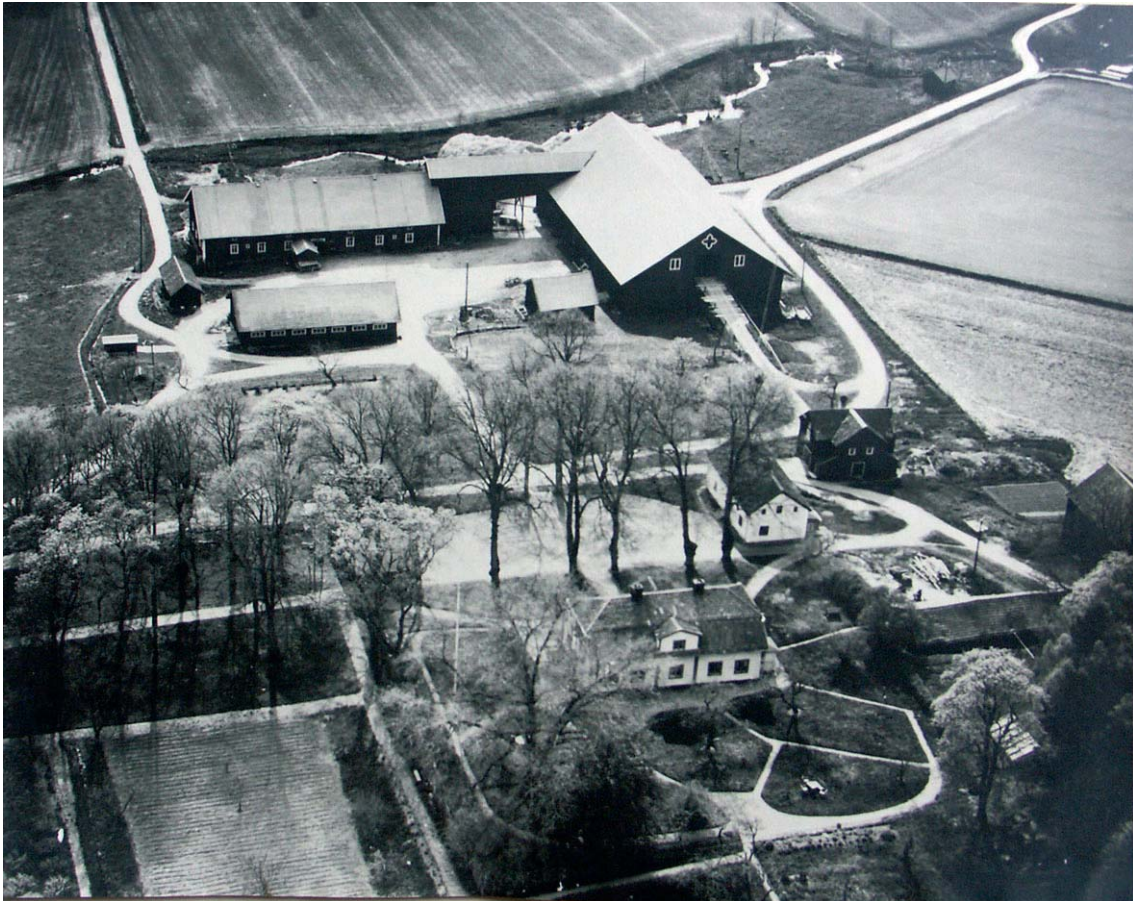

Bild 8. Äldre flygfotografi över gården i fastighetsägarens ägo. Observera körbanan i logens östra gavel som övergår till ladugården. Trädgården öster om huvudbyggnaden med strikta krattade gångar. Okänd fotograf. Fotografi från slutet av 1950-talet. Fotografi inlånat av fastighetsägaren.

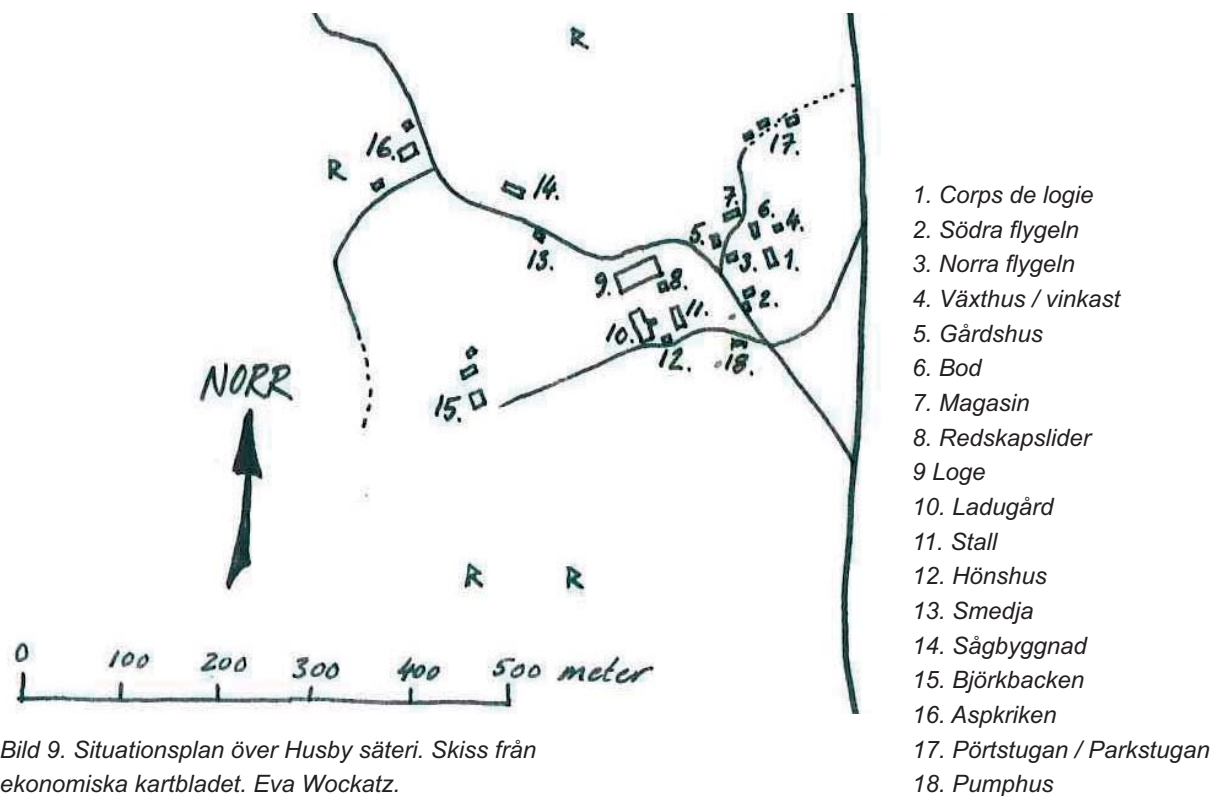

Bild 9. Situationsplan över Husby säteri. Skiss från ekonomiska kartbladet. Eva Wockatz.

BYGGNADSBESKRIVNINGAR

1 Corps de logie, huvudbyggnaden

Beskrivning

Huvudbyggnaden är uppförd vid mitten av 1700-talet. Byggnaden i en våning med källare och vind är uppförd av liggtimmer. Källare finns under södra halvan av byggnaden. Källarväggarna är murade av gråsten och tunnvalven består av tegel och gråsten. Övervåningen består av fyra timrade rum med hallutrymmen emellan.

Åt öster och väster är utbyggda frontespisar. På vardera gaveln är en utbyggd farstukvist.

På ett fotografi taget omkring förra sekelskiftet är på västra fasaden en stor glasveranda. Byggnaden har vattenutkastare med trätunnor, ljus fasad och mörkare hörnkedjor och fönsteromfattningar. En blomsterrundel kan anas framför byggnaden. På ett senare fotografi från omkring 1928 (ej i bild) är huset rödfärgat med vita knutar och fönsteromfattningar. Rundeln ser ut att ha tagits bort.

Grund: Murad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer.

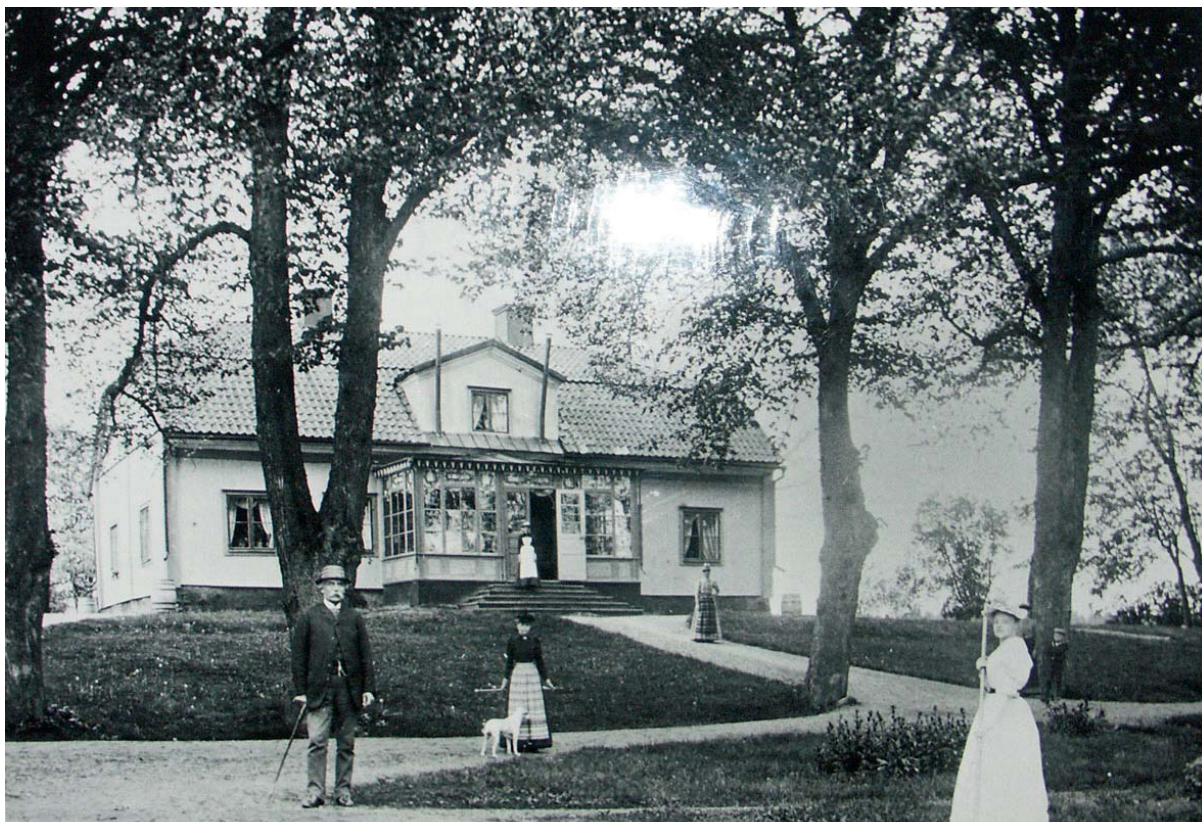

Bild 10. Fotografi i fastighetsägarens ägo av manbyggnadens västra fasad. Okänd fotograf, fotografiet taget omkring sekelskiftet 1900.

Bild 11. Fotografi av manbyggnaden vid ett senare tillfälle, då byggnaden var rödmålad. Fotografi från Sörmlands museums arkiv. Fotograf Eric Kling. Okänt årtal.

Fasad: Fasaderna är klädda med slät vertikal panel, målade med vit linoljefärg. Södra gaveln är klädd med bred locklistpanel. Fönster- och dörrumfattningar är gråmålade. Sockeln är putsad och avfärgad i svart. Huvudingången är centralt placerad på västra fasaden. Portalen har gråmålade pilastrar och voluter. Pardörren är målad ockragul och har tre fyllningar, där övre fyllningen är glasad. Fönstren består av två lugter med vardera två glasrutor på nedre plan. Fönsterbågarna på vindsplan, gavlarna, har tre glasrutor. Fönsterbågarna är målade i vitt. På norra gaveln är två små runda fönster. Södra tillbyggnaden är putsad och avfärgad i vitt och har en dörr med överljusfönster med spröjs i form av solstråleknippe.

Tak: Taket är ett valmat mansardtak belagt med enkupigt tegel ochnockpannor ovannock. Skorstenar är utkragade och klädda med svart plåt. Byggnaden har vitmålade hängerännor och stuprör med runda böjar. Norra tillbyggnaden har ett valmat tak klätt med enkupigt lertegel. Södra tillbyggnaden har ett sadeltak täckt med falsad plåt.

Kulturhistoriskt värde

Huvudbyggnaden med flyglar har anor från 1600-talet. Mangårdsbyggnaden med terrasseringar är väl synlig från väg 223 norr om Nyköping och har för Nyköpingsborna och Svärtaborna i synnerhet ett högt identitetsvärde. Dess bevarade trädgårdsanläggning, med alleer, fruktträd och rabatter ger den ett högt miljöskapande värde.

Bild 13. Huvudbyggnadens östra fasad och norra gavel.

Bild 14. Detalj av portalen.

Bild 12. Corps de logiet från sydväst.

2 Södra flygeln

Beskrivning

Södra flygeln är timrad och byggd i en våning med vind. Ingången är placerad på norra fasaden. Framför ingången är en gjuten gråmålad trappa. Huset består sedan ca 1970 av tre rum, kök och badrum på nedervåningen och tre rum på övervåningen. Tidigare bestod övervåningen av ett litet rum med murspis på vardera gaveln och kallvind däremellan. Flygeln är idag en uthyrd bostad.

Grund: Murad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer.

Fasad: Fasaderna är putsade och avfärgade i vitt. Spår syns under nuvarande avfärgning att flygeln tidigare varit ljusgul och rosa. Sockeln är putsad med svart avfärgning. Dörren är en ny pardörr med två fyllningar, övre fyllningen är glasad och spröjsad. Fönstren är kopplade och gråmålade.

Tak: Taket är ett sadeltak klätt med enkupigt lertegel. Övernock ligger nockpannor. Flygeln har två utkragade

skorstenar, som är slammade. Vindskivor och takfotsbrädor är svartmålade. Byggnaden har vitmålade hänggrännor och stuprör med runda böjar.

Kulturhistoriskt värde

De båda flyglarna som flankerar Corps de logiet, utgör ett viktigt inslag i Husby gårdsmiljö. Båda flyglarna sägs vara byggda på 1600-talet och skall enligt fastighetsägaren ha klarat sig från branden 1719. Södra flygeln är idag privatbostad och har genomgått vissa förändringar, såsom att dörren är utbytt och de äldre fönstren är ersatta med kopplade fönsterbågar. Byggnadens exteriör är trots detta välbevarad med utkragade skorstenar, slätputsade fasader och tak täckt med lertegel som väl smälter in i gårdsmiljön.

Bild 15. Södra flygeln sedd från sydväst.

3 Norra flygeln

Beskrivning

Norra flygeln är timrad och byggd i en våning med vind och tros vara byggd under 1600-talet. Ingången är placerad på södra fasaden. En enkel farstu är byggd på östra delen av norra fasaden. Flygeln består av en lägenhet med ett rum och kök på bottenvåningen och två rum och kallutrymmen på övre plan.

På nedre plan finns i västra delen ett mejeri. Flygelns mittparti har använts som kök, innan det inrättades i huvudbyggnaden. Senare användes köket som tvättstuga med eldstad för vattenuppvärmning fram till och med första halvan av 1900-talet. Östra delen av flygeln används idag av jaktlaget.

Mejeriet är beläget ca 50 cm under marknivån, men på lägre nivå än mittrummen. En putsad skalmur i tegel drygt en meter hög är murad utefter samtliga väggar. Golvet består av kvadratiska kalkstensplattor. Mot östra väggen är ett spisfundament. Taket är ett plant vitmålat bräddtak. Ventilationshål finns i västra väggen. På samma vägg och i lägre nivå är större liggande öppningar i muren, möjligen avsedda till förvaring av ostar och dylikt. Dessa öppningar är idag igenmurade. Väggarna är putsade med vit avfärgning. Mittrummen har gjutet golv och profilerade synliga takbjälkar med slätt bräddtak. En spis med ett byckar finns. Spår i väggen finns efter spiskåpan. Väggar är putsade.

På vinden finns två smårum mot gavlarna, som sannolikt användes av matmor och pigorna. Västra gavelrummet har ett golv av breda golvplank med lerklinade väggar ovan timret. Väggarna är gråmålade med röd och svart stänkmålning. I rummet finns en rund kakelugn i skadat

skick. I östra gavelrummet är linoleummattor inlagda, väggarna är tapetserade och i rummet finns en rak kakelugn.

Grund: Murad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer.

Fasad: Fasaderna är putsade och avfärgade i vitt som södra flygeln, med spår av underliggande gul avfärgning. Sockeln är putsad och är målad svart, med tidigare grå avfärgning. Den gråmålade pardörren har två fyllningar och en äldre dörrklinka. De två västra fönstren på norra fasaden är kopplade, samt det västra fönstret på södra fasaden. Övriga fönsterbågar är äldre med ytter- och innerbågar. Fönsterbågarna är vitmålade. Östra gavelns fönsterbåge har två äldre hörnjärn. Farstun är panelad med smal vitmålad fasspontpanel.

Tak: Taket är ett sadeltak klätt med enkupigt lertegel, ovannock ligger nockpannor. Takkonstruktionen består av en mittås och två sidoåsar. Underlagstaket består av ramsågade underlagsbrädor. Flygeln har två utkragade skorstenar, varav den östra har bart tegel och den västra är byggd av tjärade brädor. Vindskivor och takfotsbrädor är svarttjärade. Farstun har ett valmat tak, som är täckt av papp. Byggnaden har vitmålade hängrännor och stuprör med runda böjar.

Status och skador

Mejeridelen som stått tom och oanvänd under lång tid, med stängda fönster/luckor och dörrar, har rötskadat timmer, mest på norra väggen. Tegelmuren i mejeriet har rasat utmed norra väggen och har gett vika vid västra gaveln, så att väggen buktar utåt. Sprickor finns i putsen. Murbruket vittrar, vilket kan bero på tillförda

Bild 16. Norra flygeln sedd från sydväst.

Bild 17. Norra flygeln sedd från nordost.

Bild 18. Detalj av norra flygelns portal.

Bild 19. Mejeriet sett mot norr, där muren har rasat.

salter. Vissa rötskador finns i innertaket. Fönster är i behov av reparation och målning.

Taket ser ut att läcka på vissa ställen, såsom vid träskorstenen och är i behov av översyn.

Kulturhistoriskt värde

De båda flyglarna som flankerar Corps de logiet, utgör ett viktigt inslag i Husby gårdsmiljö. Båda flyglarna sägs vara byggda på 1600-talet och skall enligt fastighetsägaren ha klarat sig från branden. Norra flygeln är inte moderniserad i samma utsträckning som södra flygeln. Detta syns bl a på exteriören genom att fler äldre fönsterbågar finns kvar och originaldörren finns kvar. Invändigt finns fortfarande den äldre rumsindelningen med bevarad mejeridel och boningsrum på vinden kvar. Taklistor, dörrar, kakelugnar och föremål hörande till mejeriet finns också kvar. På detta sätt kan den norra flygeln sägas ha ett högre kulturhistoriskt värde än södra flygeln, även om båda är lika viktiga för Husbys gårdsmiljö.

Åtgärder

Stora delar av västra gavelväggen och norra väggen liggatimmer är rötskadat och behöver bytas ut. Södra väggen halvsulas alternativt lagas ut med lerbruk, när rötskadat virke tagits bort. Tegelmurarna muras om med rent kalkbruk, eventuellt hydrauliskt. Plattor i golvet läggs om. Marken kan behövas rengöras från salter. Väggarna lerklinas efter timret har lagats. Fönster renoveras. Taket ses över.

Prioritering

Taket ses över och lagas. Väggen och muren lagas. I Väggar lerklinas och fönster renoveras. II

Bild 20. Mejeriet sett mot sydost.

4 Växthus / vinkast

Beskrivning

Växthuset nämns inte i brandförsäkringshandlingar na från 1834. Sannolikt är växthuset, eller egentligen vinkastet uppfört under senare delen av 1800-talet eller tidigt 1900-tal, då det blev vanligt att odla exotiska frukter på de större gårdarna. Vinkastet är placerat nordost om huvudbyggnaden utanför trädgårdens norra häck. Växthuset består av två rum, det södra avsett för uppdrivning av växter och det norra som förråd. Mellanväggen mellan norra och södra rummet är murad av stortegel, som har en murad kanal för husets uppvärmning. Kanalen går runt vinkastet. Ugnen låg utanför i västra gaveln.

Grund: Murade gråstenar.

Stomme: Södra delen av växthuset är byggt av tegelmurar, med glasade bågar i södra fasaden.

Fasad: Södra fasaden består av glasade fönsterbågar. Västra och östra gaveln i södra delen har bart tegel med åsade fogar. Norra delen är klädd med slät vertikal vitmålad panel på östra gaveln och på långsidan och västra gaveln med vitmålad locklistpanel. I östra gaveln är de två dörrarna till de två rummen. Dörren in till drivhusrummet är utbytt. Den äldre dörren finns kvar, men är i mycket dåligt skick.

Tak: Taket är ett sadeltak, som på södra takfallet har varit täckt med glasade fönsterbågar, idag ligger där kanalplast och tjärpapp vid sidorna. Norra takfallet är täckt av sinuskorrugerad plåt. Skorstenen består av ett enkelt järnrör placerat i västra gavelnsnock.

Status och skador

Puts släpper vid mark på mellanvägg invändigt, puts har även släppt på den murade kanalen och fogbruket

vittrar. Det glasade taket är i senare tid ersatt med kanalplast. Fönsterbågar finns dock kvar. Den äldre dörren är i stort behov av renovering. Fönsterbågar är i behov av renovering.

Kulturhistoriskt värde

Det förhållandevis lilla och låga vinkastet är en byggnadstyp som förr var vanlig på de flesta större gårdarna, för vinterförvaring av vissa växter och uppdrivning av vindruvor. Växthuset är fortfarande i ett så pass gott skick att man tydligt ser hur det har fungerat med uppvärmningssystem och murkanaler runt vinkastet. En vindruvsranka är fortfarande vid liv som ger saftiga blå druvor under sensommaren. Växthuset har således ett stort brukarvärde för fastighetsägarna och berättar om livet på de stora gårdarna då en trädgårdsmästare ofta fanns anställd på gården. Exteriören är något förändrad, då en dörr är utbytt och södra takfallet har ersatts med kanalplast. Fönsterbågar och dörr finns dock i förvar, om än dörren är i ett mycket skadat skick.

Åtgärder

Tegelmurarnas fogar ses över och kompletteras vid behov med rent kalkbruk. Fönsterbågar renoveras och målas. Äldre dörr flyttas och förvaras under tak på ett betryggande sätt. Dörren renoveras alternativt nyttillverkas.

Prioritering

Tegelmurarna renoveras. Putslagningar. Fönsterbågar renoveras och målas III

Dörren återställs. IV

Glasade partier till tak återställs. IV

Bild 22. Växthuset sett från sydost.

Bild 21. Växthuset sett från sydväst. Observera tegelvalvet i västra gaveln - murkanalens mynning.

5 Gårdshus f d arbetarbostad

Beskrivning

Den f d arbetarbostaden är placerad nordväst om norra flygeln och skall enligt uppgifter från tidigare ägaren vara det äldsta huset på gården. Gårdshuset har inrymt ca 3-4 lägenheter. Byggnaden är en enkelstuga byggd i två våningar, mot öster tillbyggd med ett framskjutande gavelparti, som på vardera sidan har en lägre farstubyggnad. Enkelstugan är timrad och tillbyggnaderna är byggda med regelstomme.

På nedre våningen fanns från början två rum med öppen spis, senare på 1930-talet inreddes norra delen till snickarbod och det södra rummet byggdes om till garage på 1940-talet. Garaget har gjutet golv och en öppen spis. Snickarboden och övriga rum har trägolv ovan jordlagret. Snickarboden har äldre tapetlager och ovanliggande bred pärlspontpanel.

På övre våningen finns två rum, som möjligen har använts som drängkammare. Ena rummet har stor öppen spis och andra rummet har kök och vedspis, möjligen från 1940-talet. På vinden fick luffare övernatta, enligt uppgift ända in på 1920- och 30-talen.

Grund: Naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer i enkelstugan och regelstomme i tillbyggnaderna.

Fasad: Enkelstugan är klädd med breda lockbrädor. Gavelpartiet och södra tillbyggnaden är klädd med bred cirkelsågad locklistpanel. Knutbrädorna är inklädda. Fasaderna är rödfärgade. Tillbyggnaderna har vitmålade vindskivor. Södra fasaden har en svartmålad pardörr för ingång till garaget, samt en enkel grönmålad dörr i tillbyggnaden. Östra fasaden har en låg svarttjärad pardörr (bräddörr) med äldre klinklås. I tillbyggnaden i norra fasaden sitter en äldre dörr med tre speglar. Fönsterbågarna har två rutor i enkelstugan och tre i gavelpartiet. På övre fönstret i södra fasaden sitter ett äldre hörnjärn.

Tak: Gårdshuset med gavelparti har sadeltak, medan tillbyggnaderna har pulpettak. Taken är klädda med enkupigt lertegel ovan underlagstaket som består av breda lockbrädor. I takfallens vinklar ligger äldre järnplåt i litet format. Över nock ligger en bräda. Vindskivorna är uppbyggda av två och tre brädor, där den undre är rundad och figursågad.

Status och skador

Bild 23. Gårdshuset sett från nordost.

Grunden i norra delen av huset har sjunkit, så huset lutar nedåt och ett hörn av huset hänger i luften ca 10 cm. Även gavelpartiet i öster har sjunkit ned, vilket gör att väggen lutar. Mellanväggen är rötskadad mot norr, takbjälkar är uppstämpade. Taket är i behov av omläggning. Plåtbeslag i fotrännan behöver ses över/bytas ut. Vindskivor, takfotsbrädor ochnockbrädor är rötskadade. Fönster är i behov av renovering.

Kulturhistoriskt värde

Gårdshuset har ett byggnadshistoriskt intresse som ett exempel på en påbyggd och tillbyggd enkelstuga – i senare tid påbyggd med ett gavelparti. Exteriören med dess små utbyggnader åt norr och söder vittnar om husets nya funktioner, som bl a garage. Enligt fastighetsägaren tros huset vara det äldsta på gården.

Åtgärder

Befintligt taktegel plockas ned och förvaras på ett betryggande sätt under tiden arbeten pågår. Mark grävs bort runt byggnaden, så att jorden inte ligger an mot syllarna. Huset lyfts något i norr och syllstocken byts ut/lagas och rötskadat timmer i väggen lagas upp på norra sidan och i mellanväggen. Även utbyggnaden behöver lyftas något och riktas upp. Panelbrädor märks upp och tas försiktigt bort innan arbeten med stommen påbörjas. Underlagstak lagas, med byte av rötskadade brädor. Vindskivor och takbrädor kompletteras, utförs lika befintliga. Ytterpanel ses över, där rötskadade brädor byts ut. Äldre taktegel läggs tillbaka, med eventuell komplettering av nya pannor.

Prioritering

Marknivån sänks. I

Huset lyfts och stommen lagas. Panel lagas. II

Taket ses över. Fönster renoveras. II

Bild 24 & 25. Till vänster gårdshuset sett från väster och till höger detalj av taket med figursågad vindskiva och rostig plåtränna.

Bild 26. Gårdshuset sett från söder, till höger norra flygelns gavel.

6 Bod

Beskrivning

Boden är placerad norr om huvudbyggnaden och är inte med på kartan från 1818. Boden är en långsträckt panelad byggnad med regelstomme byggd på naturstensgrund. Bjälklaget är byggt på tre kraftiga rundstockar, vilket gör att byggnaden ligger relativt högt. Boden består av tre utrymmen. I norra delen är två mindre utrymmen, det östra avsett för ved. Före ca 1970 var boden ytterligare ca 1/3 längre och inrymde då ytterligare ett bodutrymme och utedass för de boende i huvudbyggnaden och troligen flygeln.

Grund: Kallmurad naturstensgrund.

Stomme: Regelstomme.

Fasad: Norra och södra gaveln är klädd med bred lockpanel med vankantade brädor. Östra fasaden har något nyare breda lockbrädor. Västra fasaden är klädd med bred locklistpanel. Fasaderna är rödfärgade. Två bräddörrar finns i västra fasaden. Två bräddörrar finns även i norra gaveln. En droppbräda sitter nedtill på norra och västra fasaderna. Örrar är svartmålade. Två kvadratiska fönster finns i västra fasaden med vitmålade vågar.

Tak: Boden har ett sadeltak som är täckt med tvåkupigt tegel ovan underlagstaket som består av lockbrädor,nocktegel ligger ovan nock.

Status och skador

Naturstenar i grunden har kalvat ut. Syllstocken i norra och västra fasaden är rötskadad. Marknivån är för hög i öster och i nordvästra hörnet. Södra fasadens panel behöver ses över. Underlagstaket är rötskadat i norra delen. Bjälklaget hänger i södra delen av boden.

Åtgärder

Marken i öster och i nordvästra hörnet grävs bort, så att stommen ligger fri från mark. Boden lyfts något och naturstenar i grunden läggs på plats igen. Syllstocken i norra och västra fasaden lagas. Fasadernas panel ses över och kompletteras. Taket ses över, då underlagstaket lagas. Bjälklaget ses över.

Prioritering

Marknivån sänks. I

Byggnaden lyfts och stommen lagas. III

Taket och bjälklaget ses över. III

Bild 28. Boden sedd från söder.

Bild 27. Boden sedd från nordväst.

7 Magasin / spannmålsbod

Beskrivning

Magasinet i tre våningar ligger norr om huvudbyggnaden och är en imponerande stor byggnad uppförd i timmer. Magasinet finns med på ritning från 1818. Inock på östra gaveln är en vällingklocka.

Nedre plan är indelat i två bodar, med de två vindarna som sträcker sig över hela byggnaden, med en öppning i mellanväggen som åtskiljer de nedersta bodarna. Övre plan har fasta sädeslårar byggda av brädor.

I brandförsäkringshandlingar från 1832 är vardera gaveln försedd med två fönster med utvändiga foder, 1 aln och 1 tum i fyrkant. På gavlarna var fyra öppningar med dörrar.

Grund: Kallmurad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer, ca 25 varv.

Fasad: Knutarna är inklädda och fasaderna är rödfärgade. I södra fasaden är två bräddörrar, klädda med horisontell profilerad panel. Den östra dörren är en dubbeldörr. Västra gaveln har två kvadratiske spröjsade fönster, vilket även fanns på östra gaveln 1832. På östra gaveln finns öppningar i andra och tredje våningen, som är förtäckta med luckor med horisontell panel. I västra gaveln finns tre låga öppningar på nedre plan, numera igensatta. Dörrar och luckor är trätjärade. I södra fasaden är det 12 gluggar. Mellan bjälklagen på norra fasaden finns åtta gluggar med ett fyrkantigt järn uti vardera och skottlucka.

Tak: Taket är ett sadeltak som är klätt med enkupigt tegel, övernock ligger brädor. Vindskivorna består av två brädor, där den undre vindskivan är rundad och figursågad. Vattbrädan är av plåt.

Bild 30. Magasinet sett från sydost.

Bild 29. Magasinet sett från nordväst.

Status och skador

Naturstensmuren kalvar ut i norra fasaden. Norra fasaden har sättningar och syllstocken är rötskadad. Bjälklagsändar i norra fasaden är rötskadade. Takfallen svackar något.

Kulturhistoriskt värde

Magasinet är högt och ståttigt och helt byggt i liggtimmer. I magasinet är fortfarande den fasta inredningen med sädeslårar kvar. Inredningen, placeringen, byggnadsvolymen och fasadernas synliga gluggar vittnar om dess användning till spannmålsförvaring under 1800-talet. Magasinet är ett viktigt inslag i gårdsmiljön. Genom sin höga placering är det väl synligt från norra delen av Svärtadalen och utgör ett viktigt inslag i den äldre miljön. Dess stomme av ca 25 liggtimmerstockar som fortfarande är placerade på naturstensplintar ger magasinet ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Magasinet finns med i brandskyddshandlingarna från 1832 och har också dörrar och vindskivor som kan dateras till tidigt 1800-tal. Vindskivorna är figursågade som gårdshusets vindskivor, vilket ger en samhörighet mellan de båda

byggnaderna. Magasinets bevarade vällingklocka ger ett mervärde.

Åtgärder

Magasinet lyfts med hjälp av domkrafter för att få naturstenar i grunden på plats igen. Syllstocken i norra väggen lagas upp. Taket ses över.

Prioritering

Taket ses över. Magasinet lyfts och stommen lagas. III

Bild 31. Magasinets norra fasad som har satt sig på mitten. Taket svackar.

8 Redskapslider / vagnslider

Beskrivning

Redskapslidret, som finns i brandförsäkringshandlingar från 1834, är placerat nedanför slutningen väster om huvudbyggnaden. Det timrade lidret är rödfärgat och innehåller slädar och vagnar. Trägolvet ligger ovan jord, vilket dock saknas i östra delen. De synliga bjälkarna i bjälklaget har fasade hörn. Bjälklaget består av kluvna stockar.

Grund: Naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer.

Fasad: Rödfärgad bred locklistpanel på södra, norra och östra väggen. Övre gavelpartierna är nedtill försedda med figursågad panel. Knutarna är delvis inklädda. I västra och östra fasaden är en dubbelport med horisontell profilerad panel. I norra gaveln är en dubbelport på övre plan.

Tak: Sadeltaket är klätt med tvåkupigt tegel ovan underliggande spåntak, mednocktegel ovannock.

Status och skador

Omkringliggande mark har för hög nivå, vilket gjort att syllstockarna i öster och norr är rötskadade. Panelen i öster ligger an mot mark. Hela lidret lutar mot öster. Södra gavelns övre parti lutar utåt mot söder. Taket läcker och svackar. Vindskivorna är rötskadade och vattbrädor saknas.

Kulturhistoriskt värde

Redskapslidret är den äldsta byggnaden i ekonomigården.

Åtgärder

Befintligt taktegel plockas ned och förvaras på ett betryggande sätt under tiden arbeten pågår. Syllstock byts ut/lagas och rötskadat timmer i väggen lagas upp. I samband med detta riktas väggen. Rötskadade bjälkar i bjälklaget lagas. Takstolar lagas och riktas upp. Underlagstak läggs dit igen, med byte av rötskadade brädor. Vindskivor och takbrädor kompletteras. Ytterpanel ses över, där rötskadade brädor byts ut och knutinklädnader kompletteras. Äldre taktegel läggs tillbaks, med eventuell komplettering av nya pannor. Vagnar står idag olämpligt direkt på jord. Slädar och vagnar ställs upp rakt på ordentligt underlag så att de ej ligger mot mark.

Prioritering

Marknivån sänks. Vagnarnas placering ses över. I Taket lagas. Stommen riktas och lagas. II

Bild 33. Redskapslidret sett från sydväst.

Bild 32. Redskapslidret sett från nordost.

9 Loge

Beskrivning

Logen som ligger norr om redskapslidret är uppförd 1912 i två våningar. Logen är en bred och stor byggnad, med två körbanor och fyra foderfack. Körbanan revs ca 1972, men syns på flygfotografiet på sidan 11. Körbanan var då blott ca 20-25 år gammal, då man hade byggt en ny som behandlades med Cuprinol och belades med tjärpapp. Körbanan gick in i logens östra gavel och fortsatte över till ladugården i logens södra fasad. Körbanan som leder in till logen i öster delar upp sig i två körbanor, med en vändplan i västra delen av logen.

Mellan logen och ladugården var körbanan överbyggd med ett sadeltak. Körbanans stenfundament framför östra gaveln finns kvar.

Logen är byggd i stolpkonstruktion med 4-5 meter mellan stolparna, så att olika sektioner bildas. I de fyra östra utrymmena finns jordgolv där kärvar tidigare förvarades före tröskning. I de två följande sektionerna finns trägolv ca 1 m över marknivå där tröskverk och stenkvarn för gröpning av foder fortfarande finns kvar. Nästföljande sektioner har helt eller delvis gjutna golv och där finns sedan 1979 gårdens spannmålstork och silor för förvaring av spannmål. Dessa sektioner

inrymmer också utrymmen som alltsedan byggnationen fungerar som vagnslider.

Ovan sektionerna med tröskverk och kvarn finns träbjälklag där kärvarna matades in i tröskverket och där sädessäckarna förvarades före malning/gröpning. Tröskverket drevs från början med linor från såghuset av ångmaskin/lokomobil. Senare drevs tröskverket med elmotor i gröprummet och sågen drevs med traktor ”Fordson Major”.

Grund: Logen är byggd på sprängsten.

Stomme: Stolpstomme.

Fasad: Stolpstommen är brädfodrad med rödfärgad slät panel. Dörrar finns i norra och södra fasaderna. I gavlarna är överst ett fyrpassfönster med diagonala spröjsar och på vardera sidan något lägre än detta sitter två raka fönsterbågar med diagonala spröjsar. Smala och höga ventilationshål pryder gavlarna och långsidorna. Fönsterfoder och fönsterbågar är vitmalade.

Tak: Logen har ett sadeltak, med aluminiumplåt lagd omkring 1970 på norra takfallet och västra delen av södra takfallet, i övrigt är taket belagt med tvåkupigt

Bild 34. Logens östra gavel med körbanans fundament murat i sten.

lertegel. Under nuvarande takbeläggning ligger den tidigare spånbeklädnaden.

Status och skador

Fasader behöver ses över. Stommen är rötskadad i nederkant. Taket svackar något. Körbanor saknas.

Kulturhistoriskt värde

Den stora och breda logen är väl synlig i gårdsmiljön och har därför ett stort miljöskapande värde. Dess gavlar som är försedda med fönster i fyrpass och dekorativa ventilationsöppningar ger en tydlig återkoppling till förra sekelskiftets lantbruksarkitektur. Logens körbana har använts så sent som 1972 och finns fortfarande kvar inne i logen, där det är dubbla körbanor. Logen som fortfarande har kvar tröskverk, invändiga körbanor visar på 1800-talets lantbrukstradition då hästarna fortfarande gjorde arbetet på gårdarna.

Åtgärder

Taket ses över med avseende på eventuella rötskador i underlagstaket och lagas vid behov. Även stommen och panelen ses över och lagas vid behov. Fönsterrenovering har påbörjats 2006.

Prioritering

Taket ses över. Stomme och fasader ses över. III

Bild 35. Logen sedd från sydost, i förgrunden redskapslidret.

10 Ladugård

Beskrivning

Ladugården är byggd omkring 1890 i två våningar. Mot öster är ett litet tillbyggt mjölktrum. Ladugårdens och mjölktrumets golv är gjutet. Äldre båsinredning finns kvar i ladugården, med fyra bås parallellt placerade tvärs långsidesfasaderna, med gångar utefter långsidesfasaderna. Tak och övre väggar är vitkalkade. Ovan ladugården är körbanan som utgår från logen. Hästarna gick från logens körbana över till ladugårdens. Eftersom ladugården inte är så bred, fick hästen kopplas från vagnen vid västra gaveln, där vagnen fick dras runt för hand. På baksidan av ladugården är gödselplanen.

Grund: Kallmurad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer, övre delen är endast brädfodrad.

Fasad: Rödfärgat liggtimmer. Knutarna är inklädda och vitmålade. Ovan bjälklagets nivå avslutas regelstommen med en dekorativ vitmålad spets. Ladugården har dekorativa ventilationshål i gavelfasaderna. I ovanvåningen mot öster och väster finns ventilationsöppningar, täckta med vitmålade jalusier. I östra, norra och västra fasaderna är ingångar. Dörrarna i östra och västra fasaden har dekorativa kryss och ett överljusfönster. Fönstren har fyra lufter. Knutar, horisontell spets och fönsterbågar är vitmålade, dörrar är trätjärade. Mitt på båda långsidorna finns svartmålade dubbeldörrar försedda med dekorativa kryss. Mjölktrummet har liggande låga vitmålade spröjsade fönsterbågar.

Tak: De relativt branta sadeltaken är klädda med tvåkupigt lertegel ovan underliggande spåntak, mednockpannor ovannock. Östra takfallet har tre kvadratiska takfönster. Tillbyggnaden har ett sadeltak täckt med tvåkupigt lertegel.

Status och skador

Vindskivor och vattbrädor är rötskadade. Naturstensgrunden kalvar ut i väster. Taket svackar något. Takfönster är i behov av renovering. Taket läcker in vid takfönster. Marknivån är något hög i öster, där jorden ligger mot stommen.

Kulturhistoriskt värde

Ladugården har ett högt miljöskapande värde i ekonomigården. Dess utformning av dörrar och spetsdekor är liksom hos logen typiska detaljer för lantbruksarkitekturen i början av 1900-talet. Dess bevarade äldre båsinredning förhöjer dess kulturhistoriska värde.

Åtgärder

Marknivån sänks. Taket med takfönster lagas. Naturstenar i grunden justeras.

Prioritering

Marknivån sänks. I

Taket med takfönster ses över och lagas. II

Grunden ses över. III

Bild 36. Ladugården sedd från nordost.

Bild 37. Mjölkrummet sett från nordost. Observera de dekorativa kryssen på dörrbladen och spetsdekoren på fasaden.

Bild 38. Ladugårdens körbana.

11 Stall

Beskrivning

Stallet är byggt samtidigt som logen, 1912. Stallet används idag som maskinhall. I stalllets östra långsida var det tidigare spiltor. Västra långsidesdelen användes till hovslagning och där fanns också ett par fölningsboxar och sadelkammare. Golvet är gjutet. Väster om stallet var gödselstacken.

Grund: Gjuten grund.

Stomme: Liggtimmer.

Fasad: Fasaderna är klädda med bred modernare locklistpanel. Knutar är inkädda. Norra gavelns övre parti avslutas nedtill med en dekorativ spets. I norra och södra gaveln är sedan 1984 moderna portar av svartmålad plåt monterade - de södra med fönsterparti i ovankant. Fönster finns upptill på bägge långsidorna. I varje fönster sitter tre kvadratiske spröjsade fönsterbågar, så att låga fönster bildas.

Tak: Sadeltaket är klätt med ett rött trapetskorrugerat aluminiumtak, ovan det äldre spåntaket. Vindskivor är av trä och vattbrädor är av plåt.

Status och skador

Vindskivor och knutinklädnader är något rötskadade. Fönster är i behov av underhåll. Västra väggens nedre parti lutar.

Kulturhistoriskt värde

Stallet är viktigt för ekonomigårdens miljö. Stallet har ett högt brukarvärde, då det numera används som maskinhall.

Åtgärder

-

Prioritering

-

Bild 39. Stallet sett från nordost.

12 Hönshus

Beskrivning

Det timrade hönshuset ligger i vinkel med ladugården och har använts fram till 1950-talet. Idag används det till förråd. Västra delen har möjligen även använts för svin. Gjutet golv. Hönshuset är invändigt klätt med vertikal panel.

Grund: Naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer.

Fasad: Fasaderna är klädda med locklistpanel med inklädda knutar. Västra gavelröstets panel avslutas nedåt med en dekorativ spets.

Tak: Sadeltaket är täckt med enkupigt lertegel ovan äldre spåntak, med nockpannor ovan nock. Vindskivor och vattbrädor är rödfärgade.

Status och skador

Vindskivor och vattbrädor är rötskadade. Fönster är i behov av renovering. Fönsterglas saknas. Naturstensgrund kalvar ut i norr och öster. Marknivån är för hög i norr. Nordöstra hörnet lutar utåt, eftersom timret i östra gaveln är kapat.

Åtgärder

Marknivån sänks i norr. Taket ses över och lagas vid behov. Grunden och stommen ses över, där grunden justeras och väggarna stabiliseras. Fönster renoveras.

Prioritering

Marknivån sänks. I

Taket ses över. Grunden och stommen ses över. Fönster renoveras. III

Bild 40. Hönshuset sett från sydost.

13 Smedja

Beskrivning

Smedjan nämns inte brandförsäkringshandlingar år 1834. Smedjan är sannolikt byggd omkring år 1900. Bälgen och övrig inredning finns kvar. Murstocken är placerad på ett naturstensfundament. I smedjan finns blåsbälg, ässja, städ och verktyg.

Grund: Naturstensgrund.

Stomme: Regelstomme.

Fasad: Fasaderna har rödfärgad locklistpanel. I västra fasaden är den slammade murstocken synlig. Fönster finns i norra och södra långsidesfasaderna. Fönstren är förstora i senare tid - bågarna är tagna från vinkastet. Foder och fönsterbågar är vitmålade.

Tak: Sadeltaket är täckt med tvåkupigt lertegel, mednockpannor ovannock. Underlagstaket och stommen har cirkelsågat virke. Takstolarna är byggda av regler. Skorstenen är rak och oputsad. Vattbrädor är av plåt.

Status och skador

Murstocken lutar åt väster, eftersom murstockens fundament delvis har sjunkit. Skorstenen behöver muras om ovannock.

Kulturarhistoriskt värde

Smedjan har ett högt kulturarhistoriskt värde som en viktig byggnadsfunktion på en stor gård, då hästvagnar skulle renoveras, hästar skulle skos och gårdens byggnader skulle underhållas. Smedjan har genom sin placering en bit bort från gården, belägen i närheten av bäcken en typisk placering. Smedjan har fortfarande kvar ässja, bälg, städ och verktyg vilket förhöjer dess värde.

Åtgärder

Eventuell dränering av marken övervägs. Murstockens fundament rätas upp och murstocken riktas om möjligt. Om inte det lyckas muras murstocken om. Skorstenen muras om. Taket ses över. Fönster renoveras och ersätts med andra så att vinkastets fönster kan återanvändas.

Prioritering

Murstocken åtgärdas. Taket ses över och lagas. II

Fönster renoveras. III

Fönster ersätts med andra äldre fönsterbågar. IV

Bild 41. Smedjan sedd från nordost. I gaveln syns murstocken.

14 Sågbyggnad

Beskrivning

Sågen är byggd i början av 1900-talet. En bod är byggd i norra delen av sågbyggnaden för förvaring av de färdigsågade brädorna. Ångmaskinen för driften av sågen var enligt uppgift placerad i sågen och drev med linor över gärdet tröskan i logen, men även sågen. Stockarna togs in i norra långsidesfasaden. Sågen användes in till slutet av 1950-talet, då virke sågades för användning på gården. Sågen drevs då av en traktor med remskiva. Cirkelsågen finns kvar. Sågklingans axel vilar på liggande timmer, som vilar på ett gjutet fundament. Golvet är ett jordgolv.

Grund: Grunden består av naturstenar.

Stomme: Regelstomme.

Fasad: Fasaderna är klädda med rödfärgad locklistpanel. Vissa panelbrädor är återanvända, vilket syns på vattspåren. Små fönster finns i norra och södra långsidesfasaden, i västra boden.

Tak: Sadeltak. Västra takfallet är täckt med tvåkupigt lertegel, östra är täckt med enkupigt lertegel, mednockpannor ovannock. Takstolarna är av handbilat timmer. Vindskivor och takfotsbrädor av trä.

Bild 42. Sågbyggnaden sedd från sydost.

Status och skador

Syllstocken i norra fasaden är rötskadad på mitten. Norra väggen kanar utåt, eftersom stockar i väggen är rötskadade, så att timret inte förbinds vid yttervägg/mellanvägg. Flera takstolar har brustit och taket svackar. Taket läcker. Vindskivor saknas på norra takfallet, östra gaveln. Takfotsbrädan är dålig. Fönster är i dåligt skick.

Kulturhistoriskt värde

Sågbyggnaden har ett högt kulturhistoriskt värde som en viktig byggnadsfunktion på en stor gård, då virke för gårdens alla behov behövdes. Sågbyggnaden har fortfarande kvar cirkelsågen vilket förhöjer det kulturhistoriska värdet. Byggnadstypen har funnits på i stort sett alla större gårdar, men kommer sannolikt inom en snar framtid att vara mycket ovanlig, då de ofta prioriteras bort i underhållet av gårdens byggnader.

Åtgärder

Befintligt taktegel plockas ned och förvaras på ett betryggande sätt under tiden arbeten pågår. Syllstock byts ut/lagas och rötskadat timmer i väggen lagas upp. I samband med detta riktas väggen. Takstolar lagas och riktas upp. Underlagstak läggs dit igen, med byte av rötskadade brädor. Vindskivor och takbrädor kompletteras. Ytterpanel ses över, där rötskadade brädor byts ut. Äldre taktegel läggs tillbaks, med eventuell komplettering av nya pannor.

Prioritering

Taket och stommen lagas. I

Panel lagas. II

Bild 43. Interiör av sågbyggnaden.

15 Björkbacken f d arbetarbostad

Beskrivning

På en höjd väster om huvudgården ligger en arbetarbostad i två våningar, som är uppförd 1898. Bostaden bestod av 5 - 7 lägenheter. Mot väster och söder är utbyggda farstukvistar.

Norr om arbetarbostaden ligger en lång bodlänga. Boden är klädd med rödfärgad locklistpanel. Dörrarna i södra fasaden är trätjärade. Sadeltaket är täckt med trekupigt tegel.

Norr om bodlängan ligger ytterligare en bod. Boden är timrad med laxknutar. Boden är tillbyggd med ett dass och har inrymt höns och grisar – båsinredningen är bevarad.

Öster om arbetarbostaden är en jordkällare, byggd strax intill vägen. Jordkällaren har ett murat tegelvalv och är övertäckt av gräsbevuxen jord. Gaveln är murad av gråstenar. Dörren är en bräddörr.

Grund: Grunden är av naturstenar, delvis lagad med cement.

Stomme: Liggtimmer i nedre våningsplanet och stående timmer i övervåningens bostadsutrymmen. Ytterväggarna i kallutrymmena på övervåningen består av panel på grova reglar/bjälkar.

Fasad: Den rödfärgade byggnaden är klädd med smal locklistpanel och har vitmålade knutar och fönsterbågar. Dörrarna är grönmålade.

Tak: Sadeltaket är klätt med tvåkupigt lertegel och takfotstassarna är figursågade. Takutsprånget är klätt med pärlspontpanel. Farstukvistarnas tak är klädda med papp. De två skorstenarna är utkragade och har fasade hörn.

Status och skador

Stenar i jordkällaren trycks inåt. Dörren är i dåligt skick.

Kulturhistoriskt värde

Arbetarbostaden har genom sin placering på en höjd, som en pendang till huvudbyggnaden ett högt miljöskapande värde. Boden och jordkällaren finns fortfarande bevarade.

Åtgärder

Jordkällarens stenmur lagas.

Prioritering

Jordkällarens mur lagas. III

Bild 44. Björkbacken sedd från sydväst.

16 Aspkriken f d ladugårdsbygget

Beskrivning

Arbnetarbostaden Aspkriken är uppförd omkring år 1912 och består av 3-4 lägenheter. Här bodde bl a andremannen i ladugården.

Norr om ligger två bodar.

Grund: Murad grund.

Stomme: Liggtimmer i nedre våningsplanet och i övervåningens bostadsutrymmen. Ytterväggarna i kallutrymmena på övervåningen består av panel på grova reglar/bjälkar.

Fasad: Rödfärgad locklistpanel. Vitmålade knutar, fönsterfoder och fönsterbågar.

Tak: Sadeltak täckt med tvåkupigt lertegel, mednockpannor ovannock. Två skorstenar med utkragad överdel. Vitmålade vindskivor.

Bild 45. Aspkriken sedd från söder.

17 Pörtstugan / Parkstugan

Beskrivning

Pörtstugan finns med på kartan från 1818 och har timrade långsidor, med tegelstensmurade gavlar. Här bodde ladugårdsförmannen. Pörtstugan byggdes om på 1930-talet till bostad. Tidigare ska huset ha tjänat som linpörte för torkning av lin i samband med linberedningen på gården.

Väster om pörthuset ligger två bodar. I den närmsta boden hade man höns för ca 10 år sedan. Stommen lagades 2005.

Den bortre boden används idag som vedhus. På skullen ovan boden fick förbipasserande luffare sova – halmen och tomflaskor finns fortfarande kvar. Stommen lagades 2005.

Grund: Murad naturstensgrund.

Stomme: Liggtimmer i långsidorna, med gavlarna murade av tegelstenar.

Fasad: Liggande horisontell slät panel. Gavelspetsar är försedda med snickarglädje. Det rödfärgade bostadshuset har vitmålade knutar, fönsterfoder, fönsterbågar och vindskivor.

Tak: Sadeltaket är klätt med tvåkupigt tegel.

Status och skador

Golvet i pörthuset är enligt fastighetsägaren dåligt.

Bild 46. Pörtstugan / parkstugan sedd från väster.

18 Pumphus

Beskrivning

Ett litet pumphus är byggt väster om södra flygeln. Pumphuset är byggt under första halvan av 1900-talet.

Stomme: Regelstomme.

Fasad: Rödfärgad.

Tak: Sadeltak täckt med enkupigt lertegel. Ovan nock ligger nockbräddor. Vindskivor av trä.

Status och skador

Taket och stommen är i dåligt skick.

Kulturhistoriskt värde

Pumphuset har ett kulturhistoriskt värde genom att visa på gårdens tidigare vattenförsörjning. Pumphuset är idag inte längre i bruk och dess omkringliggande växtlighet gör att byggnaden knappt är synlig.

Åtgärder

-

Prioritering

-

19 Pumphus

Beskrivning

Ett nyare pumphus är beläget vid uppfarten från väg 223. Pumphuset är byggt under 1960-talet och ersatte det tidigare, se nr 18. Vattnet finns i källa nära pumphuset och pumpas upp till en gjuten cistern i parken ovanför huvudbyggnaden, som försörjer alla gårdens hus med vatten med självtryck.

20 Torpet Nybygget

Beskrivning

I gården ingår även torpet Nybygget som ligger vid Ingelsta, norr om Svärta. Torpet har eventuellt tidigare fungerat som någon sorts fattigstuga för Husby.

Under första halvan av 1900-talet bodde "gubben Olsson" i Nybygget. Han var snickare, smed och allt i allo på gården. Huset, som är en timrad enkelstuga, består av ett litet kök och ett stort rum och en kraftig murstock. Torpet hyrs ut som fritidsbostad.

Bild 47. Lilla pumphuset placerat öster om ekonomibyggnaderna.

UNDERHÅLLSPLANERING

Åtgärderna har delats in i följande prioriteringsgrader:

Akuta åtgärder:

I Akut åtgärd

II Åtgärd som bör utföras inom de kommande två åren

Framtida åtgärder:

III Åtgärd som bör utföras inom de kommande fem åren

IV Estetisk åtgärd

Åtgärderna I-III har således med byggnadens konstruktion och byggnadens fortlevnad att göra. Det är viktigt att dessa åtgärder genomförs för att byggnaden överhuvudtaget skall ha en framtid.

Samtliga åtgärder skall utföras med bevarande av originaldelar, material och teknik så långt det är möjligt. Åtgärder är översiktligt beskrivna och skador grundar sig på okulära besiktningar. Ytterligare projekteringar kan komma att behövas innan åtgärder påbörjas.

Det är viktigt att åtgärderna planeras i förväg, så att virke med rätt kvalitet och mått som överensstämmer med byggnadernas kan beställas. Anlitade hantverkare skall ha dokumenterad erfarenhet av arbete med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

PRINCIPER FÖR UPPRUSTNING

Principen är vid upprustning av byggnaderna att använda samma material, metoder och dimensioner som befintliga byggnader har. Generellt kan sägas att ersättning med nytt virke endast skall göras där det gamla virket är uttjänt, vilket oftast innebär rötskadat virke. En noggrann avvägning av vilka delar som kan behållas, som endast behöver lagas eller som behöver bytas ut helt skall göras innan arbeten påbörjas. Äldre ytterpanel kan lagas för att behålla ett äldre utseende, medan bärande konstruktionsdelar bör vara hela.

Vid renoveringen skall samma material användas som tidigare. Detta innebär i de flesta fall att virke skall vara av furu med god kvalitet, i vissa fall gran, rent luftkalkbruk, Falu rödfärg och linoljefärg skall användas.

SAMMANSTÄLLNING AV PRIORITERADE ÅTGÄRDER

Marknivån är för hög runt vissa byggnader. Marken bör omgående grävas bort så att marken inte når upp till syllar och panel.

Samtliga byggnader är viktiga att underhålla och är kulturhistoriskt intressanta just för att de ingår som en del i Husby gårds byggnadsbestånd, där varje byggnad har sin egen funktion.

Åtgärder bör göras i följande prioritetsordning:

3 Norra flygeln

Taket ses över och lagas. Väggen och muren lagas. I
Väggar lerklinas och fönster renoveras. II

4 Växthus / vinkast

Tegelmurarna renoveras. Putslagningar. Fönsterbågar renoveras och målas III
Dörren återställs. IV
Glasade partier till tak återställs. IV

5 Gårdshus f d arbetarbostad

Marknivån sänks. I
Huset lyfts och stommen lagas. Panel lagas. II
Taket ses över. Fönster renoveras. II

6 Bod

Marknivån sänks. I
Byggnaden lyfts och stommen lagas. III
Taket och bjälklaget ses över. III

7 Magasin / spannmålsbod

Taket ses över. Magasinet lyfts och stommen lagas. III

8 Redskapslider / vagnslider

Marknivån sänks. Vagnarnas placering ses över. I
Taket lagas. Stommen riktas och lagas. II

9 Loge

Taket ses över. Stomme och fasader ses över. III

10 Ladugård

Marknivån sänks. I
Taket med takfönster ses över och lagas. II
Grunden ses över. III

12 Hönshus

Marknivån sänks. I
Taket ses över. Grunden och stommen ses över. Fönster renoveras. III

13 Smedja

Murstocken åtgärdas. Taket ses över och lagas. II
Fönster renoveras. III
Fönster ersätts med andra äldre fönsterbågar. IV

14 Sågbyggnad

Taket och stommen lagas. I
Panel lagas. II

15 Björkbacken f d arbetarbostad

Jordkällarens mur lagas. III

LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Andersson Ingela, om orangerier och drivhus i Sverige. 1996.

Janzon Kaj, Byar, gårdar och jordägare i Rönö härad under medeltiden och fram till ca 1575. Rapport 2001:2, Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet, Ostlänken järnvägsutredning - kulturmiljöanalys. Underlagsrapport för MKB. 2006.

Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. del III. Nordisk kultur. 1947.

Sörmlandsbygden 1988:2, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok

Artiklar

En gammal kungsgård i Svärta socken, Södermanlands Nyheter 2 februari 1980.

Arkiv

Lantmäteriet. Historiska kartor. C Graf, karta 1818.

Sörmlands museums arkiv. Brandförsäkringshandlingar upprättade 1834. BRFV Fnr 16272-73.

Forskningsarkivet. Karl af Schmidts samling, F5:89.

Muntliga uppgifter

Fastighetsägare Staffan Sjödén.

Bilaga 1

Utdrag ur Karl af Schmidt samling. Husby säteri 1717.

K. af Schmidts
samling

Svarta rock

Husby

1717* 8 hölls ^{huru} syn af Andert Husby
Anders Öhnerd Ks. länsman, Per Jönsson i Garp
hagen nämndeman och Anders Jansson i Kar
by nämndeman.

Gården består 1 pr. hem. och 1½ rustnings
stamm hem. och innehafves på säteriförhö
dels innehåller sammantaget af välb. Tung
ska arfvingarne, som det i löppliga tiden
procederat.

Carakterbyggning innehållande 2 salar, 4 kamrar
1 förmak, kök, förestuga, kallare

Barnstuga byggning innehållande 5 rum och förestuga
allt under torftak.

Vidare förekommer följande hus:

1. Stall med 10 spiltor och torftak.
2. Spannmålsbod med brästat staket med tjära.
3. Badstuga med baden och torftak
4. Kökhus alldeles oduglig.
5. Redskapshus jämfallet Portarne och plankets
kring gården alldeles
jmfallet inre
6. Ladugården 11. Trä små evighus
7. 1 dito 12. Fähus
8. 1 dito 13. Fähus med 12 bäs
9. Gambl. Stall 14. Hölada
10. Fähus med 20 bäs 15. Foderhus
- 160 exhus med 12 bäs

Alla tak ^{i ladugården} jämfallet, skola nytäckas med 100 tjära
halan.

Trägårdens består af 3 st gamla påronträd
1 gammal apeltäd 6 st gamla krusbärsträd
Hunnegård består af 24 st gamla krusor
Skogsmäss till vedbrand och gjärdspång.
Reparationskostnaden steg 1046 dlr 30 öre
8 smt.

Kassens instrument till inbetecknades lagl
enl Herr Gerhard von Berchmans begäran
vid Rone härad vinterstäm 1718 ²⁸/₇.

attesteras af

Johan Kloo.

Om en kronans andedamm vid Husby.

1628 ²⁸/₇ På Tinget förordnades att alle behållne skatte och kro
R.h.d.b. nobönder så och präste utom frimilen skulle till
städes komma med sina "skior", yxor och spadar
och upphöja och förfärdiga andedammen vid
Klafvesta och Husby i Svärta socken efter denna
föreskrift: Svärta fjerdings på måndagen, som
var den 22 september, Kalfnyrå ~~för~~ fjerdings
på tisdagen och onsdagen och Edsta fjerdings på
torsdagen samma "våka", 20 personer hvar dag, de
på skulle "mäster Lodwijk" och Per i Gjaltsund kapra
(Slottstättgårdens mästaren och intendenten Endrig Riise i Nyteöping.) *